

**“Η Συμβολή του Κώστα Σημίτη στον εκσυγχρονισμό
της ελληνικής οικονομίας 1996-2004”**

του Γιάννη Στουρνάρα, Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος

6/11/2023

Στο θεμελιώδες ερώτημα της Ιστορίας «ποιες δυνάμεις κινητοποιούν τα έθνη;» έχουν δοθεί πολλές και ποικίλες απαντήσεις από τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη μέχρι τους σύγχρονους ιστορικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς επιστήμονες, ανάλογα με την εποχή και τις επικρατούσες συνθήκες. Σήμερα, φαίνεται ότι η απάντηση στο θεμελιώδες αυτό ερώτημα βρίσκεται στο τρίπτυχο: «ποιότητα της δημοκρατίας και των θεσμών, ισχυρή οικονομία, αποτελεσματική εξωτερική πολιτική».

Λίγοι πρωθυπουργοί, από την Εθνική Ανεξαρτησία, το 1830, έως σήμερα, είχαν την συμβολή του Κώστα Σημίτη στην αποφασιστική ενίσχυση αυτού του τρίπτυχου, και άρα στην κινητοποίηση του έθνους.

Οι αγαπητοί φίλοι Αριστείδης Αγαθοκλής και Γιάννης Βούλγαρης θα μιλήσουν στη σημερινή εκδήλωση για την εξωτερική πολιτική και τους θεσμούς.

Εγώ θα περιοριστώ στη συμβολή του Κώστα Σημίτη στον εκσυγχρονισμό της οικονομίας. Το κορυφαίο επίτευγμα των κυβερνήσεων του Κώστα Σημίτη ήταν η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ. Δεν ήταν όμως το μοναδικό.

- Επί πρωθυπουργίας του, ολοκληρώθηκαν εμβληματικά δημόσια έργα, όπως το Αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος, η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, η Αττική οδός, η γέφυρα Ρίο-Αντίρριο, το Μετρό, το Τραμ. «Είκοσι χρόνια υποδομών συμπύχθηκαν σε τέσσερα», είχε γράψει τότε το έγκυρο περιοδικό “The Economist”.
- Προετοιμάστηκαν και οργανώθηκαν επιμελώς οι Ολυμπιακοί Αγώνες.

- Πραγματοποιήθηκαν εμβληματικές ιδιωτικοποιήσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα, με κορυφαία αυτή της Ιονικής Τράπεζας, στρατηγικές συμμαχίες με μεγάλες ξένες τράπεζες, όπως αυτή της Εμπορικής Τράπεζας με την Credit Agricole, καθώς και μετοχοποιήσεις Δημοσίων Επιχειρήσεων, με συνολικά έσοδα ιδιωτικοποιήσεων 13,5 δισ. δολάρια την περίοδο 1996-2001. Οι μεγάλοι συστημικοί τραπεζικοί όμιλοι, όπως τους γνωρίζουμε σήμερα, ουσιαστικά τότε διαμορφώθηκαν.
- Εκσυγχρονίστηκε η νομοθεσία για την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς και το Χρηματιστήριο.
- Δημιουργήθηκε ο Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ).
- Προχώρησε η εξυγίανση των Δημοσίων Επιχειρήσεων, πριν εισαχθούν στο Χρηματιστήριο.
- Εκσυγχρονίστηκε η εισοδηματική πολιτική, σε συνεννόηση με τα εργατικά συνδικάτα, συμβάλλοντας έτσι στη μείωση του πληθωρισμού παράλληλα με αύξηση των πραγματικών μισθών, στα όρια που επέτρεπε η αύξηση της παραγωγικότητας.
- Αυξήθηκαν οι κοινωνικές δαπάνες.
- Έγιναν μεταρρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του Κράτους. Σημαντικό παράδειγμα, ο εξορθολογισμός της διαδικασίας επιλογής των διοικήσεων των Δημοσίων Επιχειρήσεων και οργανισμών, με την θέσπιση αξιολογικών κριτηρίων.

Πολλές από τις μεταρρυθμίσεις αυτές, όπως οι αλλαγές στην εισοδηματική πολιτική, που ήδη ανέφερα, σε συνδυασμό με την δημοσιονομική, τη νομισματική και τη διαρθρωτική πολιτική, καθώς και την εισροή των κοινοτικών πόρων, έγιναν στην πρώτη τετραετία, και συνέβαλαν καταλυτικά στην επίτευξη του μείζονος στόχου, που ήταν η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ. Και όλα αυτά, μέσα σε κλίμα κοινωνικής συναίνεσης και αποδοχής, όπου ο δύσκολος αυτός στόχος

είχε, με την ουσιαστική συμβολή και έμπνευση του Κώστα Σημίτη, μετατραπεί σε εθνικό όραμα που ενέπνεε το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας.

Η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ, το 2001, αποτελεί, κατά την άποψή μου, το μεγαλύτερο επίτευγμα στη σύγχρονη οικονομική ιστορία της χώρας, σφραγίζοντας τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της και τοποθετώντας την στο κέντρο των ευρωπαϊκών εξελίξεων. Έλυσε, επίσης, άπαξ δια παντός, το πρόβλημα της νομισματικής και συναλλαγματικής αστάθειας που ταλάνισε την Ελλάδα μεγάλα χρονικά διαστήματα από την εθνική της ανεξαρτησία και μετά. Το ίδιο, παρεμπιπτόντως, συμβαίνει ακόμα με πολλές μικρές, ανοιχτές οικονομίες, ευρωπαϊκές ή μη.

Η αξία της ένταξης φάνηκε μερικά χρόνια αργότερα, όταν οι θεσμοί και οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών της ζώνης του ευρώ παρενέβησαν για να αποτρέψουν την χρεοκοπία της Ελλάδας, αποτέλεσμα μιας αδικαιολόγητα επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής. Παρενέβησαν αναχρηματοδοτώντας σχεδόν όλο το δημόσιο χρέος της, με πολύ ευνοϊκούς όρους, εξασφαλίζοντας την βιωσιμότητά του για πολλά χρόνια.

Η ένταξη στη ζώνη του ευρώ αποτελεί ιστορικό επίτευγμα, αν αναλογιστούμε: Πρώτον, τις αρνητικές αρχικές οικονομικές συνθήκες και την μεγάλη – την μεγαλύτερη από όλα τα άλλα υποψήφια κράτη-μέλη – απόστασή τους από τα μεγέθη αναφοράς των αντίστοιχων κριτηρίων σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ: Τον πληθωρισμό, το έλλειμμα του δημόσιου τομέα, το δημόσιο χρέος, τα επιτόκια και την συναλλαγματική ισοτιμία (δηλαδή την ένταξη της δραχμής στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος). Δεύτερον, την δυσπιστία των εταίρων της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση λόγω των αρνητικών επιδόσεών της στην οικονομική πολιτική από το τέλος

της δεκαετίας του 1970 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980, με ένα μικρό μόνο φωτεινό διάλειμμα στο οποίο, και σε αυτό, πρωταγωνίστησε ο Κώστας Σημίτης.

Η ελληνική οικονομία πέτυχε την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ με την ικανοποίηση και των πέντε κριτηρίων σύγκλισης. Αυτό συνέβη μετά από μια επιτυχημένη αλλά κοπιώδη πορεία έξι ετών, 1994-2000, ιδιαίτερα όμως την περίοδο 1996-2000, κατά τη διάρκεια της οποίας συνέβησαν έκτακτα γεγονότα με μεγάλο οικονομικό κόστος για τη χώρα, όπως η κρίση στα Ίμια το 1996, η διεθνής κρίση των αναδυόμενων αγορών του 1997/98, ο σεισμός του Σεπτεμβρίου του 1999 και ο πόλεμος στο Κόσσοβο το 1999.

Πώς όμως επιτεύχθηκε ο Ηράκλειος αυτός άθλος και τι χρήσιμα συμπεράσματα μπορούν να αντληθούν για το μέλλον;

- Πρώτον, υπήρχαν συγκεκριμένοι στόχοι, τα πέντε κριτήρια σύγκλισης, που σύντομα υιοθετήθηκαν ως πολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες. Παρά το ότι ήταν δυσάρεστο για πολλούς να αποκτά προτεραιότητα η ονομαστική έναντι της πραγματικής σύγκλισης, σύντομα έγινε αντιληπτό ότι η επίτευξη των πέντε κριτηρίων και η έγκαιρη ένταξη στη ζώνη του ευρώ ήταν προϋπόθεση για διατηρήσιμη πραγματική σύγκλιση, άρα ζήτημα μείζονος πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής σημασίας. Στα Αναθεωρημένα Προγράμματα Σύγκλισης από το 1994 και μετά αναγνωρίστηκε η αναγκαιότητα της δημοσιονομικής εξυγίανσης, και γενικά της ονομαστικής σύγκλισης, κάτι καθόλου, μα καθόλου, αυτονόητο την εποχή εκείνη.
- Δεύτερον, υπήρξε πολιτική καθοδήγηση (leadership), αποφασιστικότητα, συντονισμός, συνέχεια, συνέπεια και επιμονή. Από το 1994 η ίδια σχεδόν ομάδα, του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και της Τράπεζας της Ελλάδος, με τον συντονισμό του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας,

επιφορτίστηκε μέχρι τέλους με την εκτέλεση του έργου, τόσο σε πολιτικό όσο και σε τεχνοκρατικό επίπεδο. Μετά όμως το 1996 και, τύχη αγαθή για την Ελλάδα, την εκλογή του Κώστα Σημίτη στην αρχηγία του ΠΑΣΟΚ μετά το θάνατο του Ανδρέα Παπανδρέου και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον ίδιο, οι στόχοι έγιναν πολύ πιο φιλόδοξοι και συνεκτικοί, η επιδίωξη τους πολύ πιο επίμονη και η πολιτική κάλυψη του οικονομικού επιτελείου πολύ πιο ισχυρή. Το τελευταίο στοιχείο είναι πολύ σημαντικό, καθώς το οικονομικό επιτελείο αποτελεί τον πιο ευαίσθητο πόλο κάθε κυβέρνησης. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αλλά και το ευρύ κοινό δεν κρίνουν συνήθως με βάση τις μακροπρόθεσμες προοπτικές και στόχους, αλλά με βάση την καθημερινότητα, όπου τα καλά οικονομικά νέα περνούν σχεδόν απαρατήρητα, ενώ τα δυσάρεστα φτιάχνουν πολλές φορές πρωτοσέλιδα. Η απόλυτη πολιτική κάλυψη του οικονομικού επιτελείου από τον Πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη έγινε αντιληπτή αμέσως μόλις άρχισαν να λαμβάνονται φορολογικά μέτρα με υψηλό πολιτικό κόστος (προκειμένου να πληρώσουν οι «έχοντες και κατέχοντες» σύμφωνα με την προσφιλή έκφραση εκείνης της εποχής) ώστε να επιταχυνθεί η ταχεία μείωση του ελλείμματος στον προϋπολογισμό.

- Τρίτον, αποφεύχθηκαν δογματισμοί και στείρες προσεγγίσεις και υιοθετήθηκαν ρεαλιστικά και ευέλικτα μέσα (δημοσιονομικά, νομισματικά/συναλλαγματικής πολιτικής, εισοδηματικά, διαρθρωτικά), καθώς και χρονοδιαγράμματα που επικαιροποιούνταν στο πλαίσιο των κυλιόμενων Προγραμμάτων Σύγκλισης. Η επιτυχημένη πορεία της οικονομίας και η παράλληλη επίτευξη οικονομικής σταθεροποίησης και οικονομικής ανάπτυξης ακύρωσαν επίσης ορισμένες, δογματικές και ιδεολογικά φορτισμένες, αντιλήψεις που έβρισκαν μέχρι τότε πρόσφορο έδαφος στην Ελλάδα. Οι διαδεδομένες τότε αντιλήψεις που έπρεπε να

αντικρουστών ιδεολογικά, τεχνοκρατικά και πολιτικά, ήταν του τύπου «στην Ελλάδα δεν μπορεί να μειωθεί ο πληθωρισμός κάτω από το 10% γιατί υπάρχουν διαρθρωτικές αγκυλώσεις και μεγάλος αγροτικός τομέας», ή, ακόμα περισσότερο, του τύπου «δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη παράλληλα με οικονομική σταθεροποίηση», ένα πολύ διαδεδομένο δόγμα μιας παρωχημένης εποχής. Τώρα ίσως αυτά ακούγονται περίεργα, τότε όμως κυριαρχούσαν.

- Τέταρτον, και με πλέον καταλυτικό Προϋπολογισμό αυτόν του 1997, δηλαδή τον πρώτο Προϋπολογισμό του Κώστα Σημίτη ως πρωθυπουργού, δεν εγκαταλείφθηκε η κοινωνική και αναπτυξιακή διάσταση της οικονομικής πολιτικής. Αντίθετα μάλιστα, επιτεύχθηκαν υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης, οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν κατά τουλάχιστον τρεις εκατοστιαίες μονάδες, η φοροδιαφυγή περιορίστηκε αισθητά, επιβλήθηκε φόρος μεγάλης ακίνητης περιουσίας στους «έχοντες και κατέχοντες», βελτιώθηκε σημαντικά η σχέση άμεσων/έμμεσων φόρων, ενώ οι πραγματικοί μισθοί αυξάνονταν κάθε χρόνο εντός των ορίων της αύξησης της παραγωγικότητας, βελτιώνοντας έτσι το βαθμό κοινωνικής αποδοχής της ακολουθούμενης οικονομικής πολιτικής. Είναι βέβαια γεγονός ότι οι εισροές του Δεύτερου Κοινοτικού Πλαισίου στήριξης διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην αναπτυξιακή διάσταση της οικονομικής πολιτικής. Όμως, η αναπτυξιακή προσπάθεια στηρίχθηκε κυρίως στη μεγάλη αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων, που ήταν το αποτέλεσμα της μείωσης των επιτοκίων, της σταδιακής σταθεροποίησης της οικονομίας, και ιδιαίτερα της μείωσης του πληθωρισμού και των δημόσιων ελλειμμάτων, καθώς και της βελτίωσης του επιχειρηματικού κλίματος. Είναι εντυπωσιακό, και σίγουρα όχι σύνηθες φαινόμενο με βάση τη διεθνή εμπειρία, ότι σε μια περίοδο οικονομικής

σταθεροποίησης με δραστική μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του πληθωρισμού (περίπου δώδεκα εκατοστιαίες μονάδες το καθένα μεταξύ 1993 και 1999) επιτεύχθηκαν υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης και ταχεία σύγκλιση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας με αυτό του μέσου όρου της ζώνης του ευρώ: Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ από 66% του ευρωπαϊκού μέσου όρου το 1996, έφτασε το 72% το 2004. Είχε, στην ουσία, αποκατασταθεί αυτό που τόσα χρόνια έλειπε: Η εμπιστοσύνη στην ακολουθούμενη οικονομική πολιτική. Για πρώτη φορά, δεν ανετράπη από τον πολιτικό εκλογικό κύκλο η οικονομική πολιτική, όπως είχε γίνει το 1981, το 1985, το 1989, το 1990, το 1993. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στον Πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη, ο οποίος αγνόησε το υψηλό πολιτικό κόστος, ιδιαίτερα του Προϋπολογισμού του 1997 που είχε καταθέσει το οικονομικό επιτελείο, σηματοδοτώντας την αποφασιστικότητά του για αταλάντευτη πορεία μέχρι την ολοκλήρωση της ενταξιακής προσπάθειας.